

---

УДК 082  
ББК 94  
Z 40

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Adres wydawcy i redakcji: Warszawa, ul. Wyszogrodzka, 16  
e-mail: info@conferenc.pl

Cena (zł.): bezpłatnie

**Zbiór raportów naukowych.**

Z 40 Zbiór raportów naukowych. „Nauka w świecie współczesnym. (29.05.2013 - 31.05.2013) - Łódź: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. - 104 str.  
ISBN:978-83-63620-01-1 (t.1)

Zbiór raportów naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 29.05.2013 - 31.05.2013 roku. Łódź.  
Część 1.

**УДК 082  
ББК 94**

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Powielanie i kopiowanie materiałów bez zgody autora zakazany.

Wszelkie prawa do materiałów konferencji należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. «Diamond trading tour».

Obowiązkowa odniesienia do zbioru.

ISBN: 978-83-63620-01-1 (t.1)

"Diamond trading tour" ©

**СЕКЦЈА 1. ARCHITEKTURA. BUDOWNICTWO.  
(АРХИТЕКТУРА. СТРОИТЕЛЬСТВО.)**

1. Храпач В.В., Авсаджанов Н.Г., Погорелова М.А. .... 5  
**ПРОЕКТ ПАМЯТНИКА И СКВЕРА СТАВРОПОЛЬЦАМ, ПОГИБШИМ И  
УМЕРШИМ В РЕЗУЛЬТАТЕ ЛИКВИДАЦИИ РАДИАЦИОННЫХ АВАРИЙ И  
КАТАСТРОФ**

2. Кримська О. М. .... 13  
**ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ У МІСТЕЧКАХ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НАПРИКІНЦІ  
XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ**

3. Сініцький А.Ц. .... 16  
**ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПІЗНАННЯ РЕЛІГІЙНОГО ФЕНОМЕНА**

4. Котик Ю. В. .... 23  
**УКРАЇНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ УСРР У ПЕРІОД НЕПУ**

**СЕКЦЈА 3. NAUK BIOLOGICZNYCH.(БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ)**

5. Аралина А. А., Садовой В. В. .... 27  
**АЛГОРИТМИЗАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА ИЗВЛЕЧЕНИЯ  
ФЛАВОНОИДОВ ИЗ ВИНОГРАДНЫХ ВЫЖИМОК**

6. Садовой В. В. Аралина А. А. .... 30  
**ОБОСНОВАНИЕ ХИМИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ  
ИНУЛИНА С ФЛАВОНОИДАМИ**

7. Постернак Т. С., Голещихин А. В. .... 33  
**ОСОБЕННОСТИ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ УСЛУГ В  
НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ ТОМСКОЙ ОБЛАСТИ**

8. Сидоров Ю.П., Сафронова Д.С. .... 38  
**ОЦЕНКА НЕГАТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА АТМОСФЕРУ ПРИ  
СЖИГАНИИ ТВЕРДЫХ ТОПЛИВ В СЛОЕВЫХ КОТЛАХ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ  
ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАСПОРТА**

9. Филиппова О.В. .... 42  
**АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ ГАСТРОЭЗОФАГЕАЛЬНОГО РЕФЛЮКСА**  
**СЕКЦЈА 4. WETERYNARIA (ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ)**

10. Чудак Р. А., Вознюк О. І., Подолян Ю. М., Сенченко А. П. .... 45  
**ПРОДУКТИВНІСТЬ ТА ГЕМАТОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ КУРЧАТ-БРОЙЛЕРІВ  
ЗА ДІЇ ФІТАЗНОЇ ДОБАВКИ ЛАДОЗИМ «ПРОКСІ»**

**СЕКЦЈА 7. JOURNALISM.( ЖУРНАЛИСТИКА)**

11. Химич С.М. .... 49  
**КОМПОЗИЦІЯ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ТЕКСТА**

**СЕКЦЈА 8. ART (ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ)**

12. Макаренко Л. П. .... 51  
**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СПЕЦИФІКИ НАРОДНОГО МУЗИКУВАННЯ  
НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ П'ЄСИ Л.КОЛОДУБА “ТРОЇСТІ МУЗИКИ”**

13. Ришкевич О.В. .... 54  
**МУЗЫКАЛЬНО-ТВОРЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ  
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В УСЛОВИЯХ ФАКУЛЬТЕТА**

**ИСКУССТВ И ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

|                                                                                                                                                                                |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 14. Іванов В.О. ....                                                                                                                                                           | 59  |
| <b>ХУДОЖНЬО ВИКОНАВСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МУЗИЧНОГО ТВОРУ:<br/>ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ</b>                                                                                     |     |
| 15. Ратко М. В., Дуїніна В. М. ....                                                                                                                                            | 61  |
| <b>ЕТИМОЛОГО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ФЕНОМЕНУ «ХУДОЖНЯ<br/>КУЛЬТУРА»</b>                                                                                                          |     |
| 16. Метлицкая В.А. ....                                                                                                                                                        | 68  |
| <b>МУЗЫКАЛЬНО-КРИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ А. М. ШЕПЕЛЕВСКОГО<br/>В ЕКАТЕРИНОСЛАВЕ (ПЕРВОЕ 20-ЛЕТИЕ XX В.)</b>                                                                     |     |
| 17. Колбягина Е. С. ....                                                                                                                                                       | 73  |
| <b>ДИЗАЙН-ОБРАЗОВАНИЕ В УКРАИНЕ И ЗА РУБЕЖОМ: ПРОБЛЕМЫ И<br/>ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ</b>                                                                                          |     |
| <b>SEKCJA 10. KULTUROZNAWSTWO. (КУЛЬТУРОЛОГИЯ)</b>                                                                                                                             |     |
| 18. Фирер Н.Д. ....                                                                                                                                                            | 76  |
| <b>ВКЛАД ПОЛЯКОВ В КУЛЬТУРУ ЕНИСЕЙСКОЙ<br/>ГУБЕРНИИ В XIX – НАЧАЛЕ XX ВВ.</b>                                                                                                  |     |
| 19. Брусницына О. С. ....                                                                                                                                                      | 79  |
| <b>ЭКОТУРИЗМ КАК СРЕДСТВО ПОЗНАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ</b>                                                                                                                  |     |
| <b>SEKCJA 12. NAUK MEDYCZNYCH. (МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ)</b>                                                                                                                         |     |
| 20. N.A. Liakhnovich, L.V. Gutikova ....                                                                                                                                       | 82  |
| <b>TREATMENT OF PREGNANT WOMEN WITH THYROID GLAND DISEASES</b>                                                                                                                 |     |
| 21. Гера О.В. ....                                                                                                                                                             | 85  |
| <b>АЛГОРИТМ ФАРМАКОЛОГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ДЦП В УМОВАХ<br/>СПЕЦШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ</b>                                                                                       |     |
| 22. Бакалец Е.В., Дзыга С.В., Бегош Н.Б., Заец Т.А. ....                                                                                                                       | 91  |
| <b>ВЗАИМОСВЯЗЬ АЛЕРГОПАТОЛОГИИ КОЖИ И ЦИТОМЕГАЛОВИРОСНОЙ<br/>ИНФЕКЦИИ</b>                                                                                                      |     |
| 23. Сатурська Г.С., Потіха Н.Я., Чарнош С.М., Богун М.І. ....                                                                                                                  | 94  |
| <b>ВПЛИВ КРИСТАЛІЧНОГО НАНОКРЕМНІЮ ЗАЛЕЖНО ВІД ДОЗИ ТА<br/>МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У РАНЬОМУ ПЕРІОДІ РОЗВИТКУ<br/>ДИФУЗНОГО КАРДІОСКЛЕРОЗУ</b>                            |     |
| 24. Вовк Т.В., Носовец Е.К., Хомяк А.О., Сицинская Я.Ч. ....                                                                                                                   | 96  |
| <b>МОДУЛЬ ДИАГНОСТИКИ СОСТОЯНИЯ КРОВООБРАЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ<br/>СТАТИСТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ПОВЕДЕНИЯ ПОКАЗАТЕЛЕЙ<br/>АРТЕРИАЛЬНОГО ДАВЛЕНИЯ И ЧАСТОТЫ СЕРДЕЧНЫХ СОКРАЩЕНИЙ</b> |     |
| <b>SEKCJA 19. TRANSPORTU. (ТРАНСПОРТ)</b>                                                                                                                                      |     |
| 25. Guseva U.V. ....                                                                                                                                                           | 99  |
| <b>THE DEVELOPMENT OF MEASURES FOR IMPROVING THE PASSENGER FLOW<br/>MANAGEMENT IN LOGISTICS SYSTEM OF DEUTSCHE LUFTHANSA AG IN<br/>YEKATERINBURG</b>                           |     |
| <b>SEKCJA 28. TURYSTYKA. (ТУРИЗМ)</b>                                                                                                                                          |     |
| 26. Харлампов Г. А., Киреева Е.С. ....                                                                                                                                         | 103 |
| <b>ТУРИЗМ: РЕАБИЛИТАЦІЯ СТУДЕНТОВ С ОСЛАБЛЕНИМ ЗДОРОВ'ЯМ</b>                                                                                                                   |     |

**SEKCJA 1. ARCHITEKTURA. BUDOWNICTWO.  
(АРХИТЕКТУРА. СТРОИТЕЛЬСТВО.)**

*ПОД- СЕКЦИЯ 2. Градостроение и ландшафтная архитектура.*

**Храпач В.В.**

зам. директора по научной работе  
ГНУ Ставропольский ботанический сад им. В.В. Скрипчинского,  
доцент кафедры дизайна Гуманитарного  
института ФГАОУ ВПО СКФУ,  
кандидат сельскохозяйственных наук,  
член Союза дизайнеров России

**Авсаджанов Н.Г.**

доцент кафедры дизайна Гуманитарного института ФГАОУ ВПО СКФУ,  
член Союза художников России

**Погорелова М.А.**

студентка 5 курса факультета истории,  
философии и искусств Гуманитарного института ФГАОУ ВПО СКФУ

**ПРОЕКТ ПАМЯТНИКА И СКВЕРА СТАВРОПОЛЬЦАМ, ПОГИБШИМ И  
УМЕРШИМ В РЕЗУЛЬТАТЕ ЛИКВИДАЦИИ РАДИАЦИОННЫХ АВАРИЙ И  
КАТАСТРОФ**

Крупнейшая ядерная техногенная катастрофа в мире - авария на Чернобыльской АЭС произошла в ночь с 25 на 26 апреля 1986 года. В результате резкого скачка напряжения в четвертом энергоблоке Чернобыльской АЭС, произошел химический взрыв, после чего в атмосферу было выброшено около 520 опасных радионуклидов. В результате взрыва были разрушены активная зона реактора и кровля четвертого и машинного зала. В атмосферу было выброшено 190 тонн радиоактивных веществ. Восемь из 140 тонн радиоактивного топлива реактора оказались в воздухе. Другие опасные вещества продолжали покидать реактор в результате пожара, длившегося почти две недели. Произошло радиоактивное заражение территорий площадью почти 160 тысяч квадратных километров, 30-километровая зона вокруг станции стала непригодной для жизни. Сразу же после катастрофы погиб 31 человек, а 600 тысяч ликвидаторов, принимавших участие в тушении пожаров и расчистке, получили высокие дозы радиации. Всего за два десятилетия от последствий аварии умерли почти 18 тысяч человек, включая детей. Согласно отчету ООН за 1995 год, число непосредственно и косвенно пострадавших от аварии на ЧАЭС составляет около 9 млн. человек.

На Ставрополье сейчас проживают более четырех тысяч ликвидаторов Чернобыльской аварии. Число ставропольцев, погибших в результате той страшной трагедии, неизвестно.

Основанием для выбора работы явилось необходимость сохранения памяти земляков, погибших и умерших в результате ликвидации радиационных аварий и катастроф. Разработка проекта проводилась на основании постановления администрации города Ставрополя № 182 от 04.02.2013 о проведении открытого

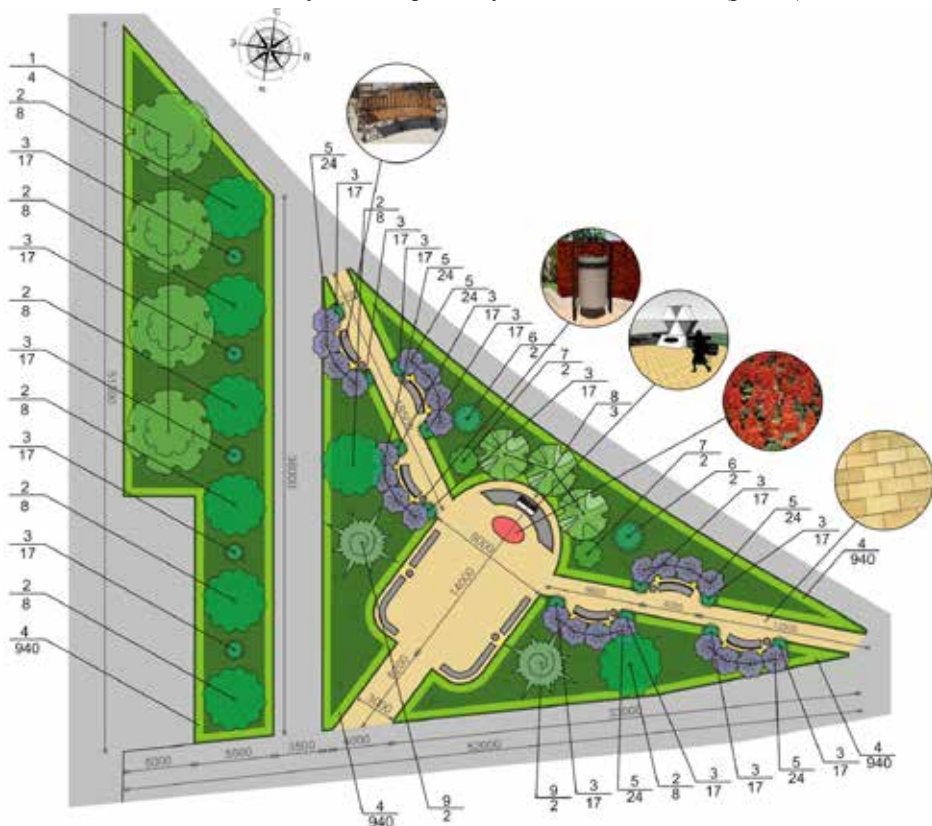
- определение лучшего эскизного проекта памятника ставропольцам, погибшим и умершим в результате ликвидации радиационных аварий и катастроф, расположенного на территории муниципального образования города Ставрополя;

- стимулирование творческой деятельности архитекторов, скульпторов, дизайнеров в решении вопросов эстетического облика внутригородской территории города Ставрополя;

- утверждение в сознании подрастающего поколения социально значимых патриотических ценностей, взглядов и убеждений, уважения к культурному и историческому прошлому.

Проектируемый сквер площадью 1150 м<sup>2</sup> расположен в жилой застройке между домами, на участке жилой улицы и предназначен для проведения массовых мероприятий, для тихого отдыха и прогулок.

Проектом запланировано разделение территории сквера на следующие функциональные зоны: входную, мемориальную и тихого отдыха (рис. 1).



### Генеральный план сквера. Рисунок 1

Мемориальная зона, предназначенная для проведения массовых

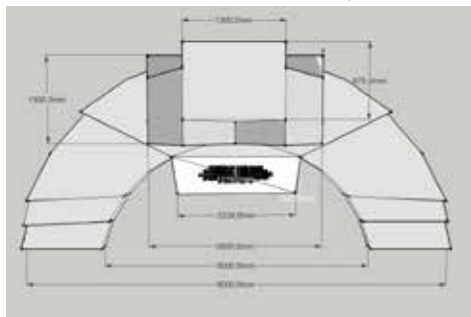
мероприятий. В этой зоне находятся памятник, площадка для проведения митингов и отдыха горожан (рис. 2).



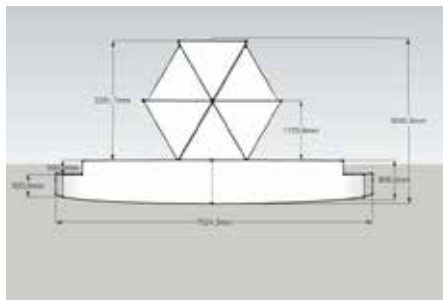
### Мемориальная зона. Рисунок 2

Памятник задумывался как символ человеческой трагедии и человеческого подвига, как символ борьбы, добра и зла, света и тьмы. Учитывая место расположения памятника - жилой микрорайон – и относительно небольшой размер участка, мы сочли неуместным акцентировать негативные эмоции и создавать чересчур эмоциональную, трагическую композицию. Хотелось выразить всю многогранность трагических событий апреля 1986 года в лаконичной, пластичной, символической форме.

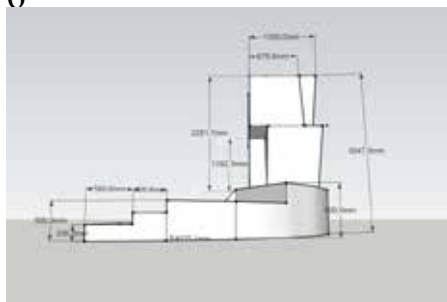
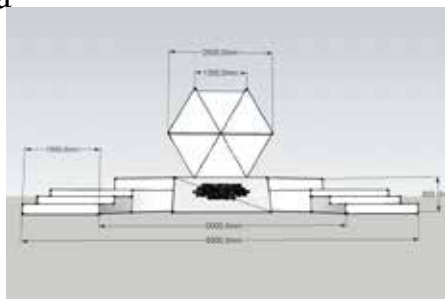
Предлагается памятник в виде простой пластической композиции состоящей из 3-х белых и 3-х чёрных правильных треугольных призм соединённых вместе и образующих правильный шестиугольник. Белые мраморные и чёрные гранитные призмы сдвинуты относительно друг друга и образуют два «цветка». Гранитный постамент имеет пять ступеней и может быть использован как небольшая трибуна для ораторов (рис. 3).



a



6



B

 $\Gamma$ 

В Г  
Проект памятника ставропольцам, погибших и умерших в результате  
ликвидации радиационных аварий и катастроф: а - вид сверху, б - вид сзади,  
в - вид спереди, г - вид сбоку. Рисунок 3

Форма и цвет памятника навевают многочисленные ассоциации: это и стремительные лучи света, и взрыв; это борьба света и тьмы; это и чёрный и белый цветки, как дань памяти погибшим людям; это и символ знака радиационной опасности; это и листок клевера, как символ жизни и счастья дарованного нам этими людьми.

Памятник устанавливается с северной стороны площадки и предназначен для фронтального одностороннего просмотра. К мемориалу обеспечен свободный доступ, чтобы люди могли ознакомиться с надписями на мемориальных табличках или возложить цветы и венки (рис. 4).

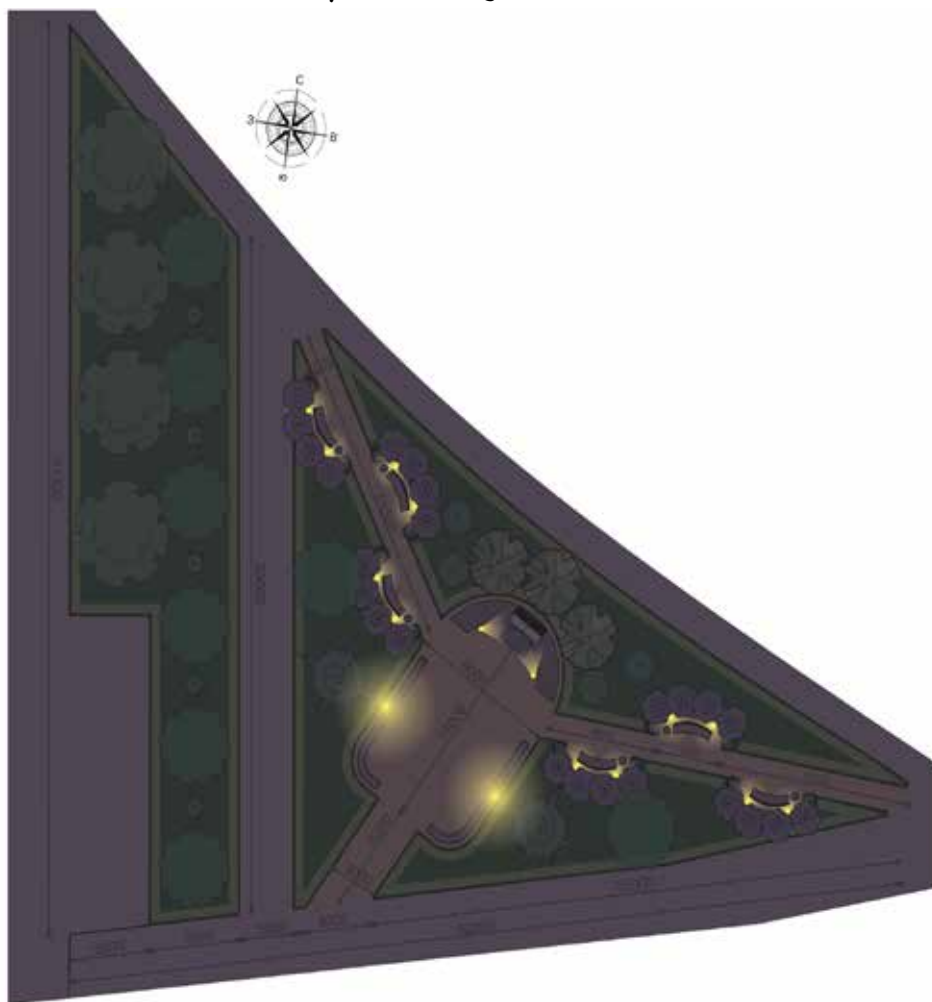


## Перспективное изображение памятника. Рисунок 4

Во время продолжительных митингов кто-то из людей может устать, кому-то необходимо будет отдышаться. Поэтому рядом с памятником размещены четыре большие скамейки без спинок для ожидания и кратковременного отдыха. Шесть небольших скамеек из дерева и металла с опорными спинками установлены вдоль дорожек для длительного отдыха.

Запланировано использование нескольких приёмов освещения. Заливающее освещение формирует равномерную комфортную световую среду, но одновременно оно визуальное уменьшает пространство. Металлические фонари для заливающего освещения высотой три метра с одним осветительным прибором используем в местах скопления людей – в мемориальной зоне.

Для выделения деталей архитектуры сквера мы предполагаем использовать декоративную акцентирующую подсветку памятника. При этом светодиодные прожекторы направленного освещения располагаем у основания мемориала так, чтобы лучи света освещали его фрагменты. Использование декоративного освещения позволит достичь значительного зрелищного эффекта и большого эмоционального воздействия.



**Схема освещения сквера. Рисунок 5**

В местах отдыха, между скамейками и кустами сирени, в мощение можно встроить тротуарные светильники. Они будут создавать контурное освещение скамеек.

На дорожках и на площадке предусмотрены металлические напольные противопожарные опрокидывающиеся урны.

Предлагается мощение дорожек и площадок тротуарной плиткой «старый город» охристой цветовой гаммы.

Все типы садово-парковых насаждений образуют единую композицию, выполненную в регулярном стиле. За основу древесных посадок мы берем уже растущие на участке растения конского каштана обыкновенного (*Aesculus hippocastanum* L.) (табл. 1). Вместо тополя колониального (*Populus italica* (Du Roi) Moench.) высаживаем липу кавказскую (*Tilia begoniifolia* Stev.) и ель обыкновенную

‘Тнездовидную’ (*Picea abies* (L.) Karst. cv. *Nidiformis*). Несколько экземпляров березы плакучей (*Betula pendula* Roth) и рябины обыкновенной формы ‘Плакучая’ (*Sorbus aucuparia* L. cv. *Pendula*) ассоциируют скорбь и боль утраты. Чтобы сохранить декоративность насаждений и в зимний период, мы применяем ель колючую (*Picea pungens* Engelm.), ель сербскую (*Picea omorica* Purk.). Эти породы своими стройными кронами ассоциируются с солдатами из почетного караула. Низкорослая ель обыкновенная ‘Тнездовидная’ (*Picea abies* (L.) Karst. cv. *Nidiformis*) высаживается возле лавочек. В конце апреля – начале мая зацветает сирень обыкновенная (*Syringa vulgaris* L.), которая символизируется с весной и началом новой жизни. Своими соцветиями с множеством мелких и благоухающих тонким ароматом цветков она будет отвлекать людей от повседневной суеты. На всей территории участка планируется устройство обыкновенного газона, по периметру – однопородная однородная низкая живая изгородь из спиреи японской ‘Золотая Принцесса’ (*Spiraea japonica* L. fil. cv. *Golden Princes*).

Основным цветом насаждений в проекте является зелёный – цвет природы, естественности, устойчивости, жизни, роста и гармонии. Ассоциируется с деятельной волей, упорством и целеустремленностью, постоянством воззрений, самосознанием, высокой личностной оценкой. Он объединяет нас с природой и помогает быть ближе друг к другу. Способствует улучшению зрения. Ярко-зелёные цвета напоминают о весне и энергии молодости. Темно-зелёные цвета ассоциируются со стабильностью и ростом. Предпочтение зелёного цвета означает: самоуважение, твёрдость, устойчивость, естественность и правдивость по отношению к самому себе. Благородство характера, справедливость, силу воли, постоянство. Ключевые значения и символика: природа, жизнь, вера, гармония, экстравертность, естественность, доброта, мягкость. Зелёный цвет успокаивает, притупляет чувство страха, улучшает работоспособность [1, 2, 3].

Таблица 1

**Посадочная ведомость**

| №<br>п/п | Наименование растений<br>(русское/латинское)                                                     | Количество,<br>шт. | Примечание                   |
|----------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|------------------------------|
| 1        | Конский каштан обыкновенный<br><i>Aesculus hippocastanum</i> L.                                  | 4                  |                              |
| 2        | Липа кавказская<br><i>Tilia begoniifolia</i> Stev.                                               | 8                  |                              |
| 3        | Ель обыкновенная ‘Тнездовидная’<br><i>Picea abies</i> (L.) Karst. cv. <i>Nidiformis</i>          | 17                 |                              |
| 4        | Спирея японская ‘Золотая Принцесса’<br><i>Spiraea japonica</i> L. fil. cv. <i>Golden Princes</i> | 940                | стрижка<br>после<br>цветения |
| 5        | Сирень обыкновенная<br><i>Syringa vulgaris</i> L.                                                | 24                 |                              |
| 6        | Ель сербская<br><i>Picea omorica</i> Purk.                                                       | 2                  |                              |
| 7        | Рябина обыкновенная ‘Плакучая’<br><i>Sorbus aucuparia</i> L. cv. <i>Pendula</i>                  | 2                  |                              |
| 8        | Береза плакучая<br><i>Betula pendula</i> Roth                                                    | 5                  |                              |
| 9        | Ель колючая<br><i>Picea pungens</i> Engelm.                                                      | 2                  |                              |

Озеленение территории позволит обогатить окружающую среды всеми оттенками зелёного цвета, от светло-зелёного насыщенного цвета газона, до тёмных оттенков хвойных растений.

Создав памятник ставропольцам, погибшим и умершим в результате ликвидации радиационных аварий и катастроф, мы увековечим память тысяч людей. Это был подвиг граждан единой страны, совершённый в едином порыве. Жертвы, которые были тогда принесены, послужили примером всему миру. Формирование многофункционального мемориального комплекса позволит создать так называемую «визитную карточку» города Ставрополя.

## **Источники**

1. Авсаджанов Н. Г. Цветоведение и колористика: методические указания по выполнению практических заданий/ Н. Г. Авсаджанов. - Ставрополь: СИЭУ, 2008. - 44 с.
2. Иттен И. Искусство цвета. 2-е изд. М.: Д. Аронов, 2004. - 96 с.
3. Цойгнер Г. Учение о цвете. – М.: Стройиздат, 1971. – 157с

## **ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ У МІСТЕЧКАХ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НАПРИКІНЦІ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ**

Проблема земельних відносин у містечках Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст. є однією з складних і недостатньо висвітлених в історіографії. Не зважаючи на те, що окремі аспекти проблеми знайшли відображення в працях П. Батюшкова, В. Вороніна, В. Гульдмана, А. Дем'яненка, Ю. Сіцинського, Компана, М. Крикуна, С. Борисевича, О. Реєнта, А. Філінука, А. Задорожнюка, вона поки що залишається маловивченою. Відтак, актуальною як з теоретичного, так і практичного боку є питання землеволодіння містечок Подільської губернії, що потребує комплексного осмислення та всебічного аналізу.

В Подільській губернії наприкінці XVIII ст., тобто коли створювалася ця адміністративна одиниця, майже усі містечка належали магнатам і середньозаможній шляхті, або поміщикам (за російською термінологією). Лише декілька з них входило до складу староств і перебували у позиттивному володінні колишніх польських урядників чи їхніх спадкоємців. Казенними містечками були Жванець, Голованівськ, Піщане, Саврань, Юзвин, Зіньків, Подільське (Буцнівці), Миньківці, Ольховець, Піщанка, Стара Мурафа, Цекинівка, Яруга [1, 213-214].

А більшість подільських містечок залишалися приватновласницькими ще й на початку XX ст. У 60-х рр. XIX ст. з 123 містечок Подільської губернії – 107 належали 133 власникам, а 16 – були державними. Серед власників 30 осіб були православного віросповідання, 99 – католицького та 4 – юдейського [2, 131]. У 1905 р. із 121 містечка губернії – 106 належало приватним власникам. Причому деякі містечка були розподілені між багатьма власниками. Зокрема, на середину XIX ст. містечко Красне, Ямпільського повіту було розподілене між 13-ма власниками, [3, 12; 4, 9-11; 5, 1; 6, 7-8], а Солобківці, Ушицького повіту між 8-ма [7, 22].

На початку XX ст. містечко Красне вже нараховувало 10 власників, а Солобківці – 9 [8, 714, 880-882]. Власниками виступали представники різних верств населення, національностей та віросповідань. Іноді власники проживали за межами губернії, та, навіть, за межами імперії. До прикладу, на початку XX ст. власники містечок Снітовка, Богополя, Купина, Станіславчика, Шаргорода, частини містечка Кодима, проживали в Києві та в Київській губернії, власники містечок Озаринці, Пилява, частини містечка Хоцевата мешкали в Одесі, інша частина Хоцевата належала дворянину що перебував на службі в Санкт – Петербурзі. Власник Загниткова Болеслав Старжинський та Чечельника князь Олексій Орлов проживали в Парижі, власник частини містечка Кодими Іван Соха – Хоментовський – в Кракові. Немирів належав графу Григорію Строганову який також перебував за кордоном.

Доречно зауважити, що в другій половині XIX ст. у містечках Подільської губернії відбулися істотні зміни як у феодальній власності на землю, так і в землеволодінні міщан, селян та інших категорій населення. Поміщики стали оцінювати свої

господарства не лише за кількістю кріпосного населення в ньому, але і в залежності від якості ґрунту, розуміючи яку велику цінність має земля. Розподіл землі в поміщиків був нерівномірним. Розглядаючи дані про поміщицьке землеволодіння, необхідно врахувати ту обставину, що тут значного поширення набувало здавання маєтків в оренду. Власники часто самі не вели господарство, а подрібнювали його на окремі фільварки й здавали в оренду іншим поміщикам-посесорам. Причому орендарями виступали представники дворянства, цукрові заводи й, навіть, селяни. еякі містечка віддавалися в орендне користування певними частинами, кожна з яких розвивалася відповідно до вмінь ведення господарства орендаря [9].

Незважаючи на свій соціальний і правовий статус, кожне міське поселення в межах Російської імперії, в тому числі і в Подільській губернії, мало свої землеволодіння. Архівні джерела дають підстави переконливо стверджувати, що містечка Подільської губернії користувалися значними земельними наділами. Причому, іноді ці наділи значно перевищували міські. Проте, важливо підкреслити, що наявна статистика не висвітлює відомості відносно всіх містечок Подільської губернії, особливо з кінця XVIII й до середини XIX ст. Тому, доречно розглянути кількісні характеристики, які датуються 40-ми-50-ми роками XIX ст. та початком XX ст. оскільки вони є більш повними. На середину XIX ст. найбагатшим за кількістю землі були: Шпиків (9326 дес.) Брацлавського повіту [10, 11], Черневіці (8959 дес.), Дзигівка (8230 дес.) Ямпільського повіту [11, 2-3], Ободівка (8487 дес.) [12, 1-4], Бершадь (8465 дес.) [13, 1-13], Рашків (7744 дес.) [14, 1-8], Каменка (6689 дес.) [15, 3-11] Ольгопільського повіту, Рибниця (6585 дес.) [16, 7-9], Богопіль (6230 дес.) [17, 3-14] Балтського повіту. Малоземельним було містечко Ягорлик Балтського повіту яке мало в своєму розпорядженні лише 47 дес. Землі [18, 7-9].

Пожавлення товарно – грошових відносин в економіці ставило перед поміщиками та й всіма основними суб'єктами господарської діяльності на землі, складні інноваційні завдання глибоко осмислювати сутність тогочасної трансформації аграрних відносин. Однак, як свідчать численні архівні джерела, поміщики досить рідко навідувалися в свої маєтки з господарською метою, лише інколи контролювали процес виробництва, по суті, не стимулювали його розвиток новими капіталовкладеннями. І зрозуміло, чому власники таких господарств мали незначні прибутки, які до того ж майже відразу вилучалися з виробництва і часто-густо використовувалися на особисті потреби (сплата боргів, купівля нерухомості, розваги). Та, навіть ті з них, що вели більш-менш стає господарство і частково використовували прибуток на потреби виробництва, вперто продовжували бачити в «землі» насамперед основний засіб вкладання капіталу. Переведення землі (як нерухомості) у товар зумовило інтенсифікацію в аграрному секторі економіки України тенденції зростання товарообігу. Якщо до реформи 1861 р. основним шляхом придбання дворянами землі було спадкування, дарування, то після реформи – купівля. Поміщики купували землю тому, що при збереженні основ їхньої традиційної ментальності та постійного зростання ринкових цін на землю це забезпечувало їм найвигідніше використання своїх заощаджень.

Ринкова трансформація основних суб'єктів аграрних відносин впродовж зазначеного часу відбувалася при зростаючому втручанні держави. Проте її роль, значення в цьому процесі не слід перебільшувати. Зазначена активність державних структур здебільшого обмежувалася бажанням тогочасних можновладців

забезпечити інтереси казни та панівної верстви – поміщиків. Ключовим в аграрній політиці царського уряду, безумовно, було питання земельної власності. За доби кріпосництва, як відомо, право власності на землю за незначним винятком, належало державі та поміщикам. 3-поміж усіх верств населення дідачі мали пріоритетне право (під контролем державної адміністрації) продавати, заставляти, обмінювати, дарувати свої землі.

Після приєднання Поділля до Росії, юридичне врегулювання поземельних відносин у містечках як і у містах відбувалося в напрямку пристосування до російського законодавства чинної на теренах краю польської нормативної бази. В Російській імперії були чітко означені всі категорії земельних наділів та розроблений механізм поземельних відносин, який захищався чинними царськими законами.

### **Джерела та література**

1. Задорожнюк А. Б. Промислове виробництво в містах і містечках Подільської губернії кінця XVIII – початку XX ст. / Андрій Задорожнюк, Олександр Реєнт. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. – 270 с.
2. Воронин А. Записки о владельческих городах и местечках Юго-Западного края / А. Воронин.- К.: Тип. Е. Я. Федорова, 1869. - Ч. 1. – 140 с.
3. Державний архів Хмельницької області (Далі Держархів Хмельницької області), ф. 241, оп. 1, спр. 1340.
4. Там само, спр. 1269.
5. Там само, спр. 1272.
6. Там само, спр. 1271.
7. Там само, спр. 1340.
8. Гульдман В. К. Поместное землевладение Подольской губернии (Настольно-справочная книжка для землевладельцев и арендаторов) / В. К. Гульдман.- Издание 2-е, исправленное и значительно дополненное. - Каменец - Подольский: Тип. С. П. Киржацкого, Николаевская площадь, д. № 5., 1903.- 897 с.
9. Там само.
10. Держархів Хмельницької області, ф. 115, оп. 1, спр. 737.
11. Там само, ф. 241, оп. 1, спр. 1340.
12. Там само, спр. 918.
13. Там само, спр. 870.
14. Там само, спр. 929.
15. Там само, спр. 900.
16. Там само, спр. 81.
17. Там само, спр. 6.
18. Там само, спр. 106.

**Сініцький А.Ц.**

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії, політології та психології

Житомирського національного агроекологічного університету

## **ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПІЗНАННЯ РЕЛІГІЙНОГО ФЕНОМЕНА**

Глобальні трансформаційні процеси, які відбуваються у світі, крах комуністичної ідеології в Україні поглибили деструктивний аспект еволюції суспільної свідомості, призвели до утворення ціннісно-світоглядного вакууму в духовній сфері, відтіснили на її задвірки моральність. Все це спонукає дослідників, людей звертатись до релігії, до її позитивного ціннісно-регулятивного потенціалу, що вимагає конструювання універсальних етичних принципів, які б скріплювали не тільки національну, а й загальнолюдську солідарність.

Загалом, соціально-економічне реформування України проходить у вкрай складних і суперечливих умовах, коли одним із найважливіших завдань постає кристалізація ціннісних орієнтирів розвитку держави і окремого її громадянина. Складність зазначеного завдання зумовлюється тим, що релігія є суперечливим явищем, оскільки, окрім позитивних рис, вона має й безліч вад, що стосується формування за допомогою релігії ілюзорного світогляду, нерідко деструктивного її впливу на внутрішній світ віруючого індивіда та суспільну психологію. Крім того, певну небезпеку для суспільства завжди становлять міжконфесійні та внутрішньоцерковні конфлікти, прояви екстремізму в релігійному середовищі, зрощування релігії з політикою, «підігрівання» нею націоналістичних настроїв тощо.

У вітчизняній релігієзнавчій і педагогічній науці опрацьовано проблеми, пов'язані з теорією й історією релігії, зокрема у працях А. М. Колодного, Б.О. Лобовика, П. Л. Яроцького, Л. О. Филипович, О. Н. Сагана та багатьох інших учених. Питання свободи совісті та державно-церковних відносин досліджуються у роботах В. Д. Бондаренка, М. М. Заковича, М. Ю. Бабія, В. Є. Єленського, В. О. Пашенка тощо. Проблема гуманізму та релігійні аспекти української духовності вивчають такі сучасні дослідники, як А. М. Колодний, Л. О. Филипович, А. І. Пашук, В. П. Мельник, М. В. Кашуба, М. Г. Братасюк, О. І. Гринів, А. А. Фартушний, М. Гайковський та інші.

Для поглиблення розуміння сутності релігії в контексті актуальних проблем розбудови Української держави актуальним постає вивчення історичних основ пізнання релігії в Україні, що визначено метою нашої статті.

Нині можна говорити про такі підходи до розуміння та визначення релігії, як історичний, богословсько-теологічний, філософський, соціологічний, психологічний та інші, які відрізняються, головним чином, за пояснювальним принципом. Однак зазначені підходи діалектично взаємопов'язані через взаємний вплив та використання тією чи іншою світоглядною традицією окремих ідей своїх опонентів тощо.

Термін «релігія» походить від латинського «геїдіо», що означає набожність, святиня, предмет культу, зв'язок з Богом. Вважається, що однією з перших теологічних праць із цього питання був твір Августина «Про град божий». Згідно

з богословсько-теологічною інтерпретацією, релігія є «величина особливого роду», надприродне явище, результат зв'язку людини з Богом, є все те, що об'єднує особистість з Божественним (святе писання, церква, культові дії тощо). Богослови однозначно стверджують, що у глибоко віруючої людини обов'язково відбувається зустріч з Богом.

Слід зазначити, що в християнській богословській традиції термін «релігія» використовується для визначення поглядів, які базуються на вірі в те, що надприродні сили дійсно існують і відносини з ними можливі. «Істина буття Божого, – писав український філософ XIX століття П. Юркевич, – становить, можна сказати, життя і душу релігії» [17, с. 271]

Історичний підхід до пояснення релігійного феномена передбачає розгляд історичних умов виникнення і функціонування релігії, її вплив на існування окремих соціумів. Так, А. Тойнбі вважав, що релігії мають інтегративну роль у плані вищих цінностей. Відомо, що виникнення тієї чи іншої світової релігії визначало магістральний напрям у розвитку суспільно-економічних формацій на тривалий термін. Так було на Близькому Сході, в Північній Африці і Середній Азії в ранньому середньовіччі з приходом ісламу; так було з буддизмом перших індійських імперій і зороастризмом – іранських. Виникнення феодальних соціально-економічних відносин у пізній Римській імперії пов'язано з появою християнства [5, с. 16; 7, 14].

У цьому ракурсі аналізу проблеми можна стверджувати, що з релігією пов'язані народні вірування та повір'я, коли міфологічні і демонологічні уявлення, магічні обряди, звичаї та ритуали в своїй першооснові належать до релігійного світогляду та відіграють велику роль у житті людини, формують її духовність, відбивають багатющий міжпоколінний досвід людей, а часом відтворюють їхні вікові прагнення, мають не тільки історико-пізнавальний, а й практичний інтерес [13, с. 21]. Тому процес національного відродження України може бути прискорений, зокрема, через засвоєння духовних багатств народу, накопичених багатьма поколіннями, у тому числі й у цій сфері.

Теологічний підхід до пояснення релігійного феномена передбачає, що зрозуміти його сутність можуть тільки віруючі, оскільки вони володіють безпосереднім досвідом «зустрічі з Богом», коли розуміння релігійних феноменів можливе лише з позиції самої релігії, специфічних форм її пізнання. Як писав П. Флоренський, досить філософствувати над релігією і про релігію, треба філософствувати в релігії, занурившись в її середовище [15, с. 243]. А. Колодний, характеризуючи сутність релігійного феномена, зазначає: «Особливістю релігії є те, що в ній відображається не якісь зовнішні щодо людини природні чи суспільні сили, як донедавна стверджувалося, а такий стан, який можна назвати самовизначенням у світі, пошуком і здобутком людиною самої себе. Будь-яку релігійну систему характеризує віра в трансцендентне. З огляду на це, особливістю релігії є й те, що вона виступає як засіб позалогічного освоєння людиною своєї причетності до процесів, що відбуваються у Всесвіті, зазнає впливу якихось вищих сил, які не піддаються логічному аналізу» [1, с. 17-18].

Слід зауважити, що релігія виявляє не тільки трансцендентні світу риси, вона водночас є іманентною світу і суспільству. Так, як пише П. Бергер релігія, оточує ауру святості підвалини життя, накидає на них «священну завісу» і наділяє їх

безумовним значенням, коли спільність релігійних вірувань, цінностей і символів є, отже, тим «клеєм», який з'єднує суспільство в одне ціле. На думку П. Бергера, саме діалектичність зв'язку між релігією і суспільством перешкоджає доктринерському підходу до «іdealізму» чи «матеріалізму» [2, с. 351].

О. Мень у своєму творі «Витоки релігії» пише, що «подібно до того, як людське тіло пов'язане з об'єктивним світом природи, так і людський дух тяжіє до близької йому і в той же час перевищуючої його невидимої Реальності». Далі О. Мень робить такий висновок: «Хіба не показово, що, коли людина відвертається від цієї Реальності, замість неї виникає марновірство та секулярні «культи». Інакше кажучи, якщо люди відходять від Бога, вони неминуче приходять до ідолів» [9, с. 15]. Як бачимо, О. Мень прагне перебороти пагубність однобічного трактування релігійного вчення; він робить спробу дати визначення релігії із загальнолюдських позицій, коли стверджує, що релігія формує стабільність у суспільстві, здійснює вплив не тільки на духовну сферу, а й на економіку, є основою морального життя. Стосовно останнього О. Мень зазначає, що «всі моральні кодекси наших днів, як би від цього не відхрещувались, базуються на принципах релігійної етики» [9, с.72-73].

Філософії притаманне критичне ставлення до всіх явищ дійсності, в тому числі й до релігії, тобто філософія вимагає розглядати релігію з позиції розуму, логіко-теоретичних і емпірію-наукових критеріїв істинності, напрацьованої нею та іншими науками методології дослідження (тут важливими є праці Демокріта, Т. Гоббса, Б. Спінози, П. Гольбаха, І. Канта, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха, Ж. Меньє, Ф. Вольтера, В. Соловйова, М. Бердяєва, С. Франка, К. Маркса, Ф. Енгельса, Г. Плеханова та ін.). Отже, одне з головних завдань філософії, як відомо, є розробка світогляду, який відповідав би сучасному рівню науки, історичній практиці та інтелектуальним потребам людини.

Слід сказати, що в Україні зародження філософських основ пізнання релігії припадає на XIX століття та пов'язане з іменами М. Драгоманова, О. Потебні, І. Франка, П. Юркевича, М. Грушевського та ін. Раніше до оцінок релігійного феномена неодноразово звертався Г. Сковорода. Зрозуміло, що цими видатними творцями філософії їх перелік не завершується.

Як зазначає Л. Митрохін, є щонайменше дві причини, що пояснюють інтерес філософії до релігії: 1) неможливо зрозуміти специфіку релігії, її соціальні функції і механізм їхньої дії, не здійснивши дослідження «кінцевих» (тобто соціально-онтологічних) основ релігійного культу, поведінки, віри; а це виключно прерогатива філософської науки; не випадково до релігії незмінно була прикута увага найбільших творців «науки наук»; 2) у релігійних уявленнях і в узагальнених теологічних концепціях закарбований багатовіковий морально-психологічний досвід, який становить особливу цінність для філософських роздумів, насамперед, щодо проблеми людини; саме тому низка філософських шкіл була тісно пов'язана з християнською доктриною і лише згодом відокремилась від неї [10, с. 25].

Отож, можна говорити як про релігійну філософію, так і філософію релігії. В останній превалує позитивна тенденція в оцінці ролі релігії в житті людини і суспільства та отримує розвиток деїзм, який стверджує, що, хоча Бог й існує у світі у вигляді першопричини, однак після його створення рух світобудови здійснюється без участі Бога; а також пантеїзм, який відстоює тотожність Бога і Всесвіту. У філософії релігії слід виділити роботи І. Канта та Гегеля та матеріалістичну тенденцію, яскравим

представником якої був німецький філософ Л. Фейєрбах. У своїх працях «Сутність християнства» і «Походження релігії» [14] він намагався довести, що людина - початок, середина і кінець будь-якої релігії, а Бог – це досконала і могутня людина. Більш розвинутою формою матеріалізму, ніж антропологія Л. Фейєрбаха, виступає діалектичний матеріалізм, який трактує релігію як «опіум для народу».

Соціологія вивчає релігію з позиції суспільнознавчих підходів. Так, М. Вебер започаткував вивчення ролі протестантської етики в генезисі західноєвропейського капіталізму, а його праця «Протестантська етика і дух капіталізму» [4] викликала до життя цілу низку досліджень, пов'язаних з аналізом «господарської ролі» світових релігій, виявленням соціальних функцій релігії, її місця в культурі, а також вивченням сучасних форм релігійності. Таким чином, важливість соціологічного підходу до релігії полягає в тому, що сучасна теологія не відсторонюється від соціології, а, навпаки, намагається взяти її на озброєння, відбувається соціологізація теології, з'являється можливість світоглядного і теоретичного діалогу між світською гуманістичною думкою і різними течіями теології, а також відповідних спільних практичних дій. Зазначимо, що у працях М. Вебера отримали подальший розвиток ідеї та висновки, які раніше розробив Е. Дюркгейм, який вважав релігію соціальним феноменом, а загальні вірування, цінності і практичні життєві орієнтації релігії науковець розглядав як основу суспільного організму, що дозволяє соціуму функціонувати у вигляді певної цілісності; тому призначення релігії такою ж мірою, як моралі та права, Е. Дюркгейм убачав у забезпеченні нею соціальної рівноваги, яка постійно порушується різними суспільними імпульсами і зрушеннями. Якщо релігія не спроможна підтримувати такий баланс, вона, на думку соціолога, замінюється іншими релігійними утвореннями. Розуміння Е. Дюркгеймом релігії як інтегруючої сили та стимулятора суспільного розвитку – вагомий внесок до скарбниці академічного релігієзнавства та філософської науки загалом.

За висловом М. Бердяєва, будь-який тоталітаризм сам воліє бути церквою, а ідеологічний міф, що сприймається на віру, є по суті перелицьованою релігією [3, с. 348].

Важливо, що релігія є не тільки соціальним, а й психологічним явищем, це важлива складова внутрішнього емоційно-вольового і духовного життя віруючої людини. Саме на цій стороні релігії роблять акцент у своїх дослідженнях представники психології релігії, коли, як вважав В. Джеймс, релігія має коріння в емоційній сфері психіки індивіда.

Згідно з ученням К. Юнга, релігія допомагає людям, які відчувають потребу в доступі до тайного і символічного, коли релігія відіграє насамперед у художній творчості. На думку Е. Фромма, релігійний досвід не обов'язково може бути пов'язаний з теїзмом. А ідею Бога можна розглядати як символічну. При цьому релігійність вбачається ним в будь-якому служінні ідеалам незалежно від того, кому поклоняється людина: чи ідолам, богам і святым, чи вождям, класу, нації, партії або своєму успіху, багатству і силі [16, с. 3].

Існують інтегральні концептуальні позиції, які прагнуть інтегрувати різноманітні підходи до вивчення релігії. У концепції «еволюційно-космічного християнства» П. Тейяра де Шардена подолання традиційного для християнства поділу буття на дві субстанції – духовну і матеріальну, божественну і земну – здійснюється на основі

визнання загальної «одуховленості» матерії. В ході творення еволюційно-космічної картини світу він застосовує низку принципів діалектичної методології і насамперед принцип розвитку [12, с. 218].

Таким чином, можна погодитися з Е. Фроммом, який під релігією розуміє «будь-яку систему поглядів і дій, котрої дотримується певна група людей і котра надає індивіду систему орієнтацій та об'єкт поклоніння» [16, с. 236]. Відповідно до Е. Фромма, кожна людина певною мірою є релігійною, а релігія притаманна всім історичним епохам. Отож, інтегральний підхід прагне виявити релігійні феномени у багатьох проявах життя соціумів. Тут можна говорити про світську природу релігії. Про це свідчать, наприклад, дані з щоденників Геббельса, де можна знайти розповідь про величезний авторитет особи Гітлера його своєрідний «світсько-релігійний» вплив на маси. Коли виступав фюрер, – писав Й. Геббельс, – то це нагадувало богослужіння. У громовому рокоті схвальних вигуків, в ейфорії особливого душевного піднесення, чим «мільйони виявляли свою відданість Гітлеру та його ідеї, здається, чувся заклик, який порушував Німеччину в часи хрестових походів: «Така воля Божа!» [6, с. 46].

Розглядаючи культ Сталіна та Мао, О. Мень називає світську релігію «атеїстичним сурогатом релігії». Вона, за його баченням, є результатом витіснення почуття Бога, яке все одно так чи інакше дає про себе знати [9, с.15].

Таким чином, можна також говорити про громадянську релігію, яка не конкурує з трансцендентними релігіями, а своєрідно вибудовується над ними та обожнює національні цінності, символи та ритуали, які слугують інтегруючою силою і центром особливих значень для нації, сприяють утвердженню порядку, моралі та законності в державі.

Історичний аналіз розвитку релігії доводить, що за громадянською релігією велике майбутнє, в тому числі й в Україні, оскільки така релігія поряд із консолідацією нації, формуванням моральних і особливо патріотичних засад у громадянському суспільстві, виявляє тенденцію до нівелювання суперництва між церквами.

Зазначимо, що громадянська природа релігії виявляється в ідеологічній природі людини, на що вказував ще Аристотель, коли стверджував, що людині притаманна потреба у власних віруваннях (переконаннях), здатних служити надійним захистом її приватного інтересу, її прав на місце у земному бутті.

Отже, релігія як культ та форма суспільної свідомості являє собою багатоаспектну систему, тому її можна аналізувати як один із способів організації явищ дійсності – за змістом і формою. За своїм внутрішнім змістом вона містить, згідно з висновком Г. Плеханова, такі елементи: а) міфологічний елемент або релігійні уявлення. Останні базуються, головним чином, на вірі, віровченні; б) емоційний елемент, або релігійні почуття; в) культовий (обрядовий) елемент, або релігійні дії; г) організаційний елемент, або відповідні структури церковної організації [11, с. 167]. При цьому зазначені елементи становлять внутрішню єдність, цілісність та мають певну структурованість, завдяки чому релігію розглядають як комплекс, тому в релігієзнавстві часто користуються такими поняттями, як «релігійний комплекс» та «функції релігії».

Останні характеризують спосіб дії релігії, спрямований на досягнення певного ефекту, визначають роль, яку вона виконує у соціумі, його структурних елементах, у людському житті. Можна говорити про такі основні функції релігії, як

світоглядна, компенсаційна, комунікаційна, регулятивна, інтегруючо-дезінтегруюча, культуротрансляюча, легітимуючо-розлегітимуюча.

Загалом, кожна функція релігії є своєрідним відтворенням однієї або ж сукупності духовних потреб, які з необхідністю постають перед індивідом чи людською спільнотою і знаходять своє виправдання для певного історичного часу, типу суспільства, цивілізації і тих умов, яким ці потреби зобов'язані своїм народженням.

Зазначені функції мають багату історію становлення. Так, можна говорити про церковно-інтегруючу функцію релігії, яка, у свою чергу, виявляє такі субфункції, як ідеологічна (богослужбова), місіонерська (пропагандистська), філантропічна (благодійна), миротворча, просвітницька, соціально-етична, політико-правова, організаційна і господарсько-економічна функції. Зазначені субфункції дозволяють релігійному комплексу ширше охоплювати суспільне середовище, здійснювати на нього більш значний вплив, мати вихід не тільки на віруючих, а й на невіруючих.

Зазначені функції і субфункції релігії склалися на певних історичних стадіях розвитку релігії як соціального інституту та форми суспільної свідомості.

Загалом, можна говорити про діалектичні етапи розвитку релігійних уявлень, які еволюціонували від примітивних релігій первісних суспільств, до яких можна віднести фетишизм, тотемізм, магію, культ предків, анімізм, елементи яких зберігаються і в багатьох сучасних релігіях. На цьому етапі виявляється таке явище, як психізація дійсності, інтеграція психічного і фізичного. Потім цей єдиний комплекс розщеплюється, формується пандемонізм (від грецьких слів «пан» – «все» і «демоні» – «дух»), в якому надприродне ставилося поряд із природним, коли вважалося, що кожний предмет або явище має своїх духів: у лісі – лісовик, у воді – водяник, у домі – домовик; при цьому духи не створюють предметів, а тільки живуть у них. Це привело до розвитку політеїзму (від грецьких слів «полі» – багато і «теос» – бог, тобто багатобожжя) – віру в існування багатьох богів.

На третьому етапі розвитку релігійної свідомості людства виявляється синтез двох попередніх етапів та вихід до узагальнюючого підсумку у формі монотеїзму (єдинобожжя), яке виникає тоді, коли почали формуватися централізовані рабовласницькі держави. При цьому гносеологічною передумовою монотеїзму є те, що в період розквіту рабовласництва починає розвиватися філософія як форма суспільної свідомості.

З розвитком капіталістичних відносин, культу абстрактної людини і її абстрактних свобод, починає формуватися абстрактний монотеїзм. У цій формі релігії бога вже описують абстрактними визначеннями і категоріями: бог не має тіла, його не побачиш, він всюдисущий, всемогутній, всевидючий, вічний, незмінний, він – дух. Але цей бог є унікальна особистість: він чує, бачить, діє, керує, карає, має розум, почуття і волю. Абстрактний монотеїзм, на думку вчених, це останній ступінь розвитку класичної релігії. Подальше «вдосконалення» образу монотеїстичного Бога може привести лише до того, що поступово буде втрачено й уявлення про особистість бога, він перетвориться в Початок, Основу, Всезагальний Закон, Логос Всесвіту тощо. Але все це вже не релігія, а філософія, такому богу не можна молитися і не треба поклонятися, філософський бог випадає з релігійних уявлень і перетворюється на об'єкт спекуляцій філософського ідеалізму [8, с. 182].

Таким чином, абстрактний монотеїзм – це межа подальшого еволюційного розвитку релігії. Саме на тлі абстрактного монотеїзму формується аналітичний апарат для диференціації функцій релігії, що дозволяє привести вивчення релігії до певних інтегративних висновків, які свідчать про синтез історичного, загальнонаукового та філософського підходів до пізнання світу.

## Література

1. Академічне релігієзнавство: Підручник /За наук. ред. проф. А. Колодного. – К: Світ знань, 2000. – 862 с.
2. Бергер П. Религиозный опыт и традиции // Религия и общество. – М.: Духовное просвещение, 1996. – С. 346-356.
3. Бердяев Н. А. Философия свободы. Смысл творчества. – М.: Правда, 1989. – 607 с.
4. Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем. /Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова; предисл. П. П. Гайдено. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
5. Вознюк О., Грабар І., Тичина О. Онтологічний аспект дослідження духовності українського народу //Духовність українства: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Житомир, 1998, – С. 15-17.
6. Геббельс І. Дневники 1945 года. Последние записи: Пер. с нем. / Вступ. слово и общ. ред. А. А. Галкина. – Смоленск: Фирма «Русич», 1993. – 416 с.
7. Грушевський М. С. Історія української козащини // Вітчизна. – 1991. – № 60. – С. 12-43.
8. Калашніков В. Г. Релігієзнавство: Курс лекцій. – Житомир, 2006. – 212 с.
9. Мень А. В. История религии: В поисках Пути, Истины и Жизни: В 7 т., –Т.1. Истоки религии / Пред. С.С. Аверинцева – М.: СП «Слово», 1991.– 286 с.
10. Митрохин Л. Н. Философы и религия // Вопросы философии. – 1989. – № 9. – С. 16-35.
11. Плеханов Г В. Про атеїзм і релігію в історії суспільства і культури (Вибрані твори і уривки із праць) / Заг. ред. Н. Т. Іовчука. – К.: Політвидав України, 1981. – 327 с.
12. Тэйяр де Шарден П. Феномен Человека, – М.: Наука, 1987. – 239 с.
13. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. - К.: Либідь, 1992. – 640 с.
14. Фейербах Л. Избранные философские произведения. – Т. 1, 2. – М.: Госполитиздат, 1955. – 943 с.
15. Флоренский П. А. Столп и утверждение истины. - Т.1. (I) - М.: Изд-во «Правда», 1990. – 490 с.
16. Фромм З. Иметь или быть?: Пер. с англ. / Общ. ред. и посл. В.И. Добренъков. – 2-е изд., доп. – М.: Прогресе, 1990. – 215 с.
17. Юркевич П. Д. Философские произведения. – М.: Правда, 1990. – 700 с.

**Котик Юрій Васильович**

старший викладач кафедри менеджменту  
зовнішньоекономічної діяльності  
Вінницького національного аграрного університету

## **УКРАЇНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ УСРР У ПЕРІОД НЕПУ**

Уроки національно-визвольного руху 1917-1920 років та утворення СРСР спонукало радянське керівництво, яке прагнуло до зміцнення єдиної держави та декларувало національні свободи, у 1923 році на XII з'їзді РКП(б) проголосити політику коренізації. В Україні вона набула форми українізації, насамперед, завдяки зусиллям деяких членів українського уряду: М. Скрипника, О. Шумського, Г. Гринька, вчителству та діячам культури. Необхідність змін у національній політиці обґрунтував у виступі 23 травня 1923 р. на засіданні політбюро ЦК КП(б)У голова Раднаркому УСРР Х. Раковський: «у нас в центральних органах, тобто в комісаріатах, у правліннях трестів, у кооперації, за винятком сільськогосподарської, кількість українців, які знають і розуміють українську мову, надто мала. Може бути 1/5, 1/8 і навіть 1/10 всіх службовців» [1, с. 96].

Передбачалось, що політика українізації сприятиме формуванню «своїх» радянських кадрів з представників корінної національності, тому у роботі партійних та господарських органів запроваджувалася рідна для населення мова. Для діяльності податкових органів цей процес мав безпосереднє практичне значення. У секретному циркулярі колегії Наркомфіну РСФРР від 3 грудня 1923 року до уповноважених наркомату фінансів РСФСР при урядах союзних республік та наркоматів фінансів автономних республік наголошувалось на тому, що фінансові агенти, які не володіють мовою місцевого населення та не знаються на його побуті, не сприйматимуться належним чином «широкими масами трудового населення», що «негативно впливатиме на результат податкових заходів». Було поставлено завдання звернутися до партійних, радянських та профспілкових органів з метою залучення до роботи у податкових органах свідомих, освічених, а головне, відповідної національності кадрів [2, с. 95].

Восени 1923 року у податкових органах УСРР було організовано широку мережу групових занять з вивчення української мови, які діяли на основі самодіяльності та на добровільних засадах. Зокрема, у Подільській губернії, відповідно до рішення місцевого комітету губернського фінансового відділу (надалі – губфінвідділу) від 21 вересня 1923 року, з губернського відділу народної освіти було запрошено три викладачі для організації занять з вивчення української мови працівниками фінансів. Лекції з мови читались вранці з 9 до 10 години, увечері з 18 до 19, від закупівлі книг відмовились через брак коштів [3, с. 87]. Окрім того, 30 жовтня 1923 року, з метою перевірки занять з української мови, присутності працівників, що їх відвідують, а також обліку проведених аудиторних годин та дотримання всіх вказівок вищих органів влади та управління щодо українізації, було спеціально призначено одного з відповідальних працівників губфінвідділу В.Ф. Марецького [4, с. 137].

Станом на 3 грудня 1923 року, організаційну роботу щодо відкриття курсів з вивчення української мови працівниками фінорганів УСРР загалом було завершено. Навчатися мали 10851 співробітник, з них лише 13,5% були українцями [5, с. 1]. Для здійснення подальших заходів, 15 грудня 1923 року наркомпрос УСРР включив заявку НКФ УСРР про організацію курсів з вивчення української мови працівниками НКФ до загального переліку з українізації радянського апарату. До моменту надходження коштів із Москви українізація податкових органів мала здійснюватись власним коштом [6, с. 5].

Термін переходу фінансових органів на українську мову, відповідно до розпоряджень ВУЦВК, припав на 1 березня 1924 року. Однак процес українізації податкових органів у різних регіонах України спричиняв об'єктивні та суб'єктивні труднощі. Наприклад, в Одеському губфінвідділі нараховувалося 617 працівників, з них 317 були росіянами, 255 – євреями, 38 – різних національностей і лише 41 українець. Більшість навіть не знали «розмовної української мови» та не спілкувалися нею із сільським населенням. На середину січня 1924 року лише 10-15 працівників Одеського губфінвідділу могли провадити діловодство українською мовою. У подальшому, не зважаючи на відкриття при Одеському губернському фінвідділі 3-х місячних курсів власним коштом, результати були досить невтішні. Курси відвідало лише 50% фінансових працівників. Керівництво губернського фінвідділу висувало пропозицію про організації тривалих курсів з вимогою 100% відвідування та фінансування [7, с. 7-7об.]. Кардинально іншою була картина українізації податкових органів у Подільській губернії. У зв'язку з переходом з 1 січня 1924 року всіх державних установ на українське діловодство, наказом Подільського губфінвідділу ще від 6 грудня 1923 року усіх фінансових працівників, без огляду на посаду, яких не атестувала мовна комісія, звільняли з роботи [8, с. 317]. З 1 липня 1924 року у триденний термін написи на всіх вивісках, що були прикріплені на дверях та стінах, усі оголошення, списки, описи справ у фінансових органах Подільської губернії мали бути зроблені лише українською мовою [9, с. 77].

Водночас у центральних фінансових органах станом на 18 січня 1924 року лише 11 працівників (здебільшого начальники управлінь) народного комісаріату фінансів УСРР виявили бажання вивчати українську мову.

Для «відповідальних» працівників розпочали роботу курси української мови другого (вищого – від авт.) ступеня. Навчальний план шестимісячних курсів передбачав вивчення таких предметів: ознайомлення з українською літературою та вивчення техніки мови – 72 години, економічна (промислова) географія і культурні багатства України – 36 годин, схема історичного розвитку сучасних соціальних угруповань в Україні – 36 годин.

Основним завданням курсів для податкових працівників України було втілення в життя резолюції української партконференції та XII з'їзду КП(б)У з національного питання: ознайомити відповідальних працівників з господарськими потужностями та природними багатствами України та активне оволодіння українською культурою. Курси тривали 144 робочі дні, 6 годин на тиждень, з періодичністю у три дні, з 9 до 11 ранку. Окрім вивчення української мови, навчальний план передбачав відвідування музеїв та бібліотек. Навчання на курсах завершувалося екзаменами з української мови, української історії та літератури, економічної географії [10, с. 10-12].

Станом на 1 березня 1924 року кошторис на проведення тримісячних курсів для фінансових працівників УСРР становив 19852673 крб. 56 коп. Він передбачав оплату праці фахівців з української мови та закупівлю навчального обладнання і приладдя. Усіх абітурієнтів було розподілено на 564 групи, по 20 чоловік у кожній [11, с. 13-14].

Однак політика українізації була не самоціллю для розбудови українського суспільства, а елементом «коренізації» радянської влади, методом розв'язання національного питання в єдиній централізованій державі.

Саме тому, відповідно до циркуляра «Про забезпечення ведення діловодства у державних установах і підприємствах УСРР на двох мовах», написи на усіх бланках, печатках, штампах було зроблено українською та російською мовами. Двомовності дотримувались під час друкування проектів законів та пояснювальних записок. Осіб віком понад п'ятдесят років, які обіймали посаду технічного працівника, звільняли від вивчення української мови.

Окрім того, керівництво центральних та місцевих податкових органів УСРР досить стримано ставилось до мовної реформи.

Закономірно, що станом на 29 березня 1924 року, крім Подільського губфінвідділу, лише у Київському губфінвідділі все діловодство здійснювалось українською мовою; в Одеській та Волинській губерніях – російською; у Харківській – українською мовою провадилося діловодство лише у декількох ОКРФО. У всіх губфінвідділах діяли гуртки. Однак справи просувались досить повільно, тому що 90% слухачів дотепер зовсім не знали української мови.

Українською проблемою було фінансування навчального процесу з вивчення української мови, а саме оплата курсів [12, с. 21]. Не зважаючи на постанову РНК УСРР від 24 листопада 1924 року про відповідне фінансування українізації фінансових органів, вона була не першочерговою.

Загалом, заходи, здійснені радянською владою, мали позитивні наслідки. Якщо у 1923 р. серед урядовців українці становили лише 35%, то у 1927 р. їх нараховували вже 54%.

У червні 1926 року на пленумі ЦК КП(б)У під час підбиття попередніх підсумків українізації було відзначено: «У державному апараті процент діловодства, що провадиться українською мовою, доходить 65%, тоді як на початку того року він становив 20%» [13, с. 323].

Однак, загострення внутрішньополітичної боротьби та перегляд економічних реформ, започаткованих непом'якшено в СРСР у другій половині 20-х років, призводять до сповільнення українізації загалом та у податкових органах УСРР зокрема, а на початку 30-х її цілковитого згортання. Як доказ зазначеного є поступове зменшення та відсутність у подальшому архівних матеріалів щодо реформи, яку розглядаємо. Понад те, з 1929 року активно розгортається процес репресій та знищення керівників українізації, а також русифікація всіх сфер суспільного життя України.

Отже, політика українізації податкових органів УСРР мала здебільшого декларативний характер, здійснювалась завдяки ентузіазму деяких представників українського радянського керівництва та переважно інтелігенції – вчителів та діячів культури – була нетривалою та непослідовною.

## Джерела та література

1. Український історичний журнал. – 2000. – № 4 – С. 96.
2. ДАВО. – Ф 27. – Оп.2. – Спр.184– Арк. 95.
3. ДАВО. – Ф 27. – Оп.2. – Спр.130– Арк. 87.
4. ДАВО. – Ф 27. – Оп.2. – Спр.130– Арк. 137
5. ЦДАВОВУ Ф. 30. - Оп.1.- Спр.1705. – Арк. 1.
6. ЦДАВОВУ Ф. 30. - Оп.1.- Спр.1705. – Арк. 5.
7. ЦДАВОВУ Ф. 30. - Оп.1.- Спр.1705. – Арк.7-7об.
8. ДАВО. – Ф 27. – Оп.2. – Спр.184– Арк. 317.
9. ДАВО. – Ф 27. – Оп.2. – Спр.197– Арк. 77.
10. ЦДАВОВУ Ф. 30. - Оп.1.- Спр.1705. – Арк. 10-12.
11. ЦДАВОВУ Ф. 30. - Оп.1.- Спр.1705. – Арк.13-14.
12. ЦДАВОВУ Ф. 30. - Оп.1.- Спр.1705. – Арк.21.
13. Історія української культури. Збірник матеріалів і документів. – К., 2000. – С.43.